

fuit. Quid multis opus est? Hoc de turrium motu, hoc de pin-
nulis avium, hoc de cæteris innumerabilibus dici potest. Ego
tamen fallor, si assentiar, ait quispiam. Noli plus assentiri,
quam ut ita tibi apparere persuadeas; et nulla deceptio est.
Non enim video quomodo refellat Academicus eum qui
dicit: Hoc mihi candidum videri scio; hoc auditum meum
delectari scio; hoc mihi jucunde olere scio; hoc mihi sa-
pere dulciter scio; hoc mihi esse frigidum scio: Dic potius,
utrum per se amaræ sint oleastri frondes, quas caper tam
pertinaciter appetit. O hominem improbum! nonne est
caper ipse modestior? Nescio quales pecori sint, mihi
tamen amaræ sunt. Quid quæris amplius? Sed est for-
tasse aliquis etiam hominum, cui non sint amaræ. Ten-
dis-ne in molestiam? Numquidnam ego amaras esse om-
nibus dixi: mihi dixi, et hoc non semper affirmo. Quid
si enim alias alia causa, nunc dulce quidpiam, nunc
amarum in ore sentiatur? Illud dico, posse hominem
cum aliquid gustat, bona fide jurare se scire palato suo
illud suave esse, vel contra, vel ulla calumnia græca ab
ista scientia posse deduci. Quis enim tam impudens sit,
qui mihi cum delectatione aliquid luxurienti dicat: For-
tasse non gustas, sed hoc somnium est? Numquidnam
resisto? Sed me tamen illud in somnis etiam delectaret.
Quare illud quod me scire dixi, nulla confundit simili-
tudo falsorum. Et Epicureus vel Cyrenaïci, et alia multa
fortasse pro sensibus dicant, contra quæ nihil dictum
esse ab Academicis accepi. Sed quid ad me? Si volunt
ista, etsi possunt, etiam me favente rescindant. Quidquid
enim contra sensus ab eis disputatur, non contra omnes
philosophos valet. Sunt enim qui ista omnia, quæ cor-
poris sensus accipit animus, opinionem posse gignere
confitentur, scientiam vero negant. Quam tamen volunt
intelligentia contineri, remotamque a sensibus in mente

vivere. Et forte in eorum numero est sapiens ille, quem
quærimus. Sed de hoc alias. Nunc ad reliqua pergamus
quæ propter ista quæ jam dicta sunt, paucis (nisi fallor)
explicabimus.

CAPUT XII.

*Urget Academicos causare frustra sensuum vel
somni et furoris deceptiones.*

XXVII. Quid enim de moribus inquirentem vel juvat
vel impedit corporis sensus? Nisi vero illos ipsos qui sum-
mum hominis bonum in voluptate posuere, nihil impedit
aut columbæ collum, aut vox incerta, aut grave pondus
homini quod camelis leve est, aut alia sexcenta, quomi-
nus dicant eo quo delectantur delectari se scire, vel eo
quo offenduntur offendi: (quod refelli posse non video)
eum commovebunt qui finem boni mente complectitur.
Quid horum tu eligis? Si quid mihi videatur, quæris, in
mente arbitror esse summum hominis bonum¹. Sed nunc
de scientia quærimus. Ergo interroga sapientem, qui non
potest ignorare sapientiam: mihi tamen tardo illi atque
stulto licet interim scire, boni humani finem, in quo in-
habitaret beata vita, aut nullum esse, aut in animo esse,
aut in corpore, aut in utroque. Hoc me, si potes, nescire
convince, quod notissimæ illæ vestræ rationes nullo modo
faciunt. Quod si non potes, non enim reperies cui falso
simile sit, ego-ne concludere dubitabo, recte mihi videri
scire sapientem quipquid in philosophia verum est, cum
ego inde tam multa vera cognoverim?

¹ Lib. I. Retract. cap. I, n. 4.

XXVIII. Sed metuit fortasse ne summum bonum eligat dormiens. Nihil periculi est, cum evigilaverit, repudiabit si displicet, tenebit si placet. Quis enim eum recte vituperabit quod falsum vidit in somnis? Aut fortasse illud formidabit, ne dormiens amittat sapientiam, si pro veris falsa probaverit? Hoc jam ne dormiens quidem audeat somnare, ut sapientem vigilantem vocet, neget si dormiat. Hæc etiam de furore dici possunt: sed in alia festinat oratio. Hæc tamen sine conclusione securissima non relinquo. Aut enim amittitur furore sapientia, et jam non erit sapiens, quem verum ignorare clamatis: aut scientia ejus manet in intellectu, etiamsi pars animi cætera id quod accepit a sensibus, velut in somnis imaginetur.

CAPUT XIII.

Multa percipi in dialectica.

XXIX. RESTAT dialectica, quam certe sapiens bene novit, nec falsum scire quisquam potest. Si vero eam nescit, non pertinet ad sapientiam ejus cognitio, sine qua esse sapiens potuit, et superfluo utrum vera sit, possitve percipi, quærimus. Hic fortasse aliquis mihi dicat: Soles prodere tu stulte quid noveris. An de dialectica nihil scire potuisti? Ego vero plura quam de quavis parte philosophiæ. Nam primo omnes illas propositiones, quibus supra usus sum, veras esse ista me docuit. Deinde per istam novi alia multa vera. Sed quam multa sint, numerate, si potestis. Si quatuor in mundo elementa sunt, non sunt quinque. Si sol unus est, non sunt duo. Non potest una anima et mori et esse immortalis. Non potest homo simul et bea-

tus, et miser esse. Non hic et sol lucet, et nox est. Aut vigilamus nunc, aut dormimus. Aut corpus est, quod mihi videre videor, aut non est corpus. Hæc et alia multa, quæ commemorare longissimum est, per istam didici vera esse, quoquo modo sese habeant sensus nostri, in se ipsa vera. Docuit me, si cujus eorum quæ per connexionem modo proposui pars antecedens assumpta fuerit, trahere necessario id quod annexum est. Ea vero quæ per repugnantiam vel disjunctionem a me sunt enuntiata, hanc habere naturam, ut cum auferuntur cætera, sive unum, sive plura sint, restet aliquid quod eorum ablatione firmetur. Docuit etiam me, cum de re constat, propter quam verba dicuntur, de verbis non debere contendere. Et quisquis id faciat, si imperitia faciat, docendum esse: si malitia, deserendum. Si doceri non potest, monendum ut aliquid aliud potius agat, quam tempus in superfluis operamque consumat: si non obtemperat, negligendum. De captiosis autem atque fallacibus ratiunculis breve præceptum est: si male concedendo inferuntur, ad ea quæ concessa sunt esse redeundum. Si verum falsumque in una conclusione confligunt, accipiendum inde quod intelligitur, quod explicari non potest relinquendum. Si autem modus in aliquibus rebus latet penitus hominem, scientiam ejus non esse quærendam. Hæc quidem habeo a dialectica, et alia multa quæ commemorare non est necesse. Neque enim debeo ingratus existere. Verum ille sapiens aut hæc negligit, aut si profecto dialectica ipsa scientia veritatis est, sic illam novit, ut istorum mendacissimam calumniam: Si verum est, falsum est; si falsum est, verum est: contemnendo, et non miserando fame enecet. Hæc de perceptione satis esse propterea puto, quia de assentiendo cum dicere cœpero, tota ibi rursus causa versabitur.

CAPUT XIV.

Sapientem oportet sapientiæ saltem assentiri.

XXX. JAM ergo ad eam partem veniamus, in qua dubitare adhuc videtur Alypius. Et primo idipsum perspicimus quale sit, quod te acutissime atque cautissime movet. Nam si tot tantisque rationibus roboratam (hoc enim dixisti) Academicorum sententiam, qua eis placuit nihil scire sapientem, hoc tuum labefactat inventum, quo cogimur confiteri multo esse probabilius, sapientem scire sapientiam, magis est assensio cohibenda. Hoc enim ipso ostenditur nihil quamlibet copiosissimis subtilissimisque argumentis posse suaderi, cui non ex parte contraria, si adsit ingenium, non minus acriter, vel fortasse acrius resistatur. Eo fit, ut cum sit victus Academicus, vicerit. O utinam vincatur, nunquam efficiet quamvis arte Pelasga, ut simul a me victus victorque discedat. Certe nihil aliud inveniatur quod adversum ista dici possit, et ultro me victum esse profiteor. Non enim de gloria comparanda, sed de invenienda veritate tractamus. Mihi satis est, quoquo modo molem istam transcendere, quæ intransibilibus ad philosophiam sese opponit, et nescio quibus receptaculis tenebrascens talem esse philosophiam totam minatur, nihilque in ea lucis inventum iri sperare permittit. Quid autem amplius desiderem, nihil habeo, si jam probabile est nonnihil scire sapientem. Non enim alia causa verisimile videbatur eum assensionem sustinere debere, nisi quia erat verisimile nihil posse comprehendere. Quo sublato, percipit enim sapiens vel ipsam ut jam conceditur sa-

pientiam, nulla jam causa remanebit cur non assentiatur sapiens vel ipsi sapientiæ. Est enim sine dubitatione monstrousius sapientem non approbare sapientiam, quam sapientem nescire sapientiam.

XXXI. Nam quæso, paululum quasi ante oculos tale spectaculum constituamus, si possumus, rixam quamdam sapientis et sapientiæ. Quid aliud dicit sapientia, quam se esse sapientiam? At contra iste: Non credo, inquit. Quis ait sapientiæ: Non credo esse sapientiam? quis nisi is cum quo illa loqui potuit, et in quo habitare dignata est, scilicet sapiens? Ite nunc et me quærite, qui cum Academicis pugnem, habetis jam novum certamen; sapiens et sapientia secum pugnant. Sapiens non vult consentire sapientiæ, ego vobiscum securus expecto. Quis enim non credat invictam esse sapientiam? Tamen nos aliqua complexione muniamus. Aut enim in hoc certamine Academicus vincet sapientiam, et a me vincetur, quia non erit sapiens: aut ab ea superabitur, et sapientem sapientiæ consentire docebitur. Aut igitur sapiens Academicus non est, aut nonnulli rei sapiens assentietur: nisi forte quem dicere puduit sapientem nescire sapientiam, sapientem non consentire sapientiæ dicere non pudebit? At si jam verisimile est cadere in sapientem vel ipsius sapientiæ perceptionem, et nulla causa est, cur non ei quod potest percipi assentiatur, video quod volebam esse verisimile, sapientem scilicet assensurum esse sapientiæ. Si quæ res ubi inveniatur ipsam sapientiam, respondebo in semetipso. Si dicis eum nescire quod habeat, redis ad illud absurdum, sapientem nescire sapientiam. Si sapientem ipsum negas posse inveniri, non jam cum Academicis, sed tecum quisquis hoc sentis, sermone alio disseremus. Illi enim cum hæc disputant, de sapiente profecto disputant. Clamat Cicero se ipsum magnum esse opinatorem, sed de sapiente

se quærere. Quod si adhuc vos adolescentes ignotum habetis, certe in Hortensio legitis: Si igitur nec certi est quidquam, nec opinari sapientis est, nihil unquam sapiens approbabit¹. Unde manifestum est eos de sapiente illis suis disputationibus contra quas nitimur quærere.

XXXII. Ergo arbitror ego sapienti certam esse sapientiam, id est, sapientem percepisse sapientiam. Et ob hoc eum non opinari cum assentitur sapientiæ. Assentitur enim ei rei, quam si non percepisset, sapiens non esset. Nec isti quemquam non debere assentiri, nisi rebus quæ non possunt percipi, affirmant. Non autem sapientia nihil est. Cum igitur et scit sapientiam et assentitur sapientiæ, neque nihil scit, neque nulli rei sapiens assentitur: quid amplius vultis? An de illo errore aliquid quærimus, quem dicunt penitus evitari, si in nullam rem animum declinet assensio? Errat enim, inquit, quisquis non solum rem falsam, sed etiam dubiam, quamvis vera sit, approbat: nihil autem quod dubium non sit invenio. At invenit sapiens ipsam, ut dicebamus, sapientiam.

¹ Academic. quest. l. iv, circa medium.

CAPUT XV.

An qui sequitur in agendo probabile citra assensum, vitet errorem.

XXXIII. Sed hinc jam vultis fortasse me discedere. Non sunt facile securissima relinquenda; cum versutissimis hominibus agimus: morem tamen vobis geram. Sed quid hic dicam? quid, quidnam? illud nimirum vetus dicendum est, ubi et ipsi habent quod dicant. Quid enim faciam, quem de castris meis foras truditis? num implorabo auxilia doctorum, cum quibus si superare nequeo, minus pudebit fortasse superari? Jaciam igitur quibus viribus possum fumosum quidem jam et scabrum, sed nisi fallor, validissimum telum. Qui nihil approbat, nihil agit. O hominem rusticum! Et ubi est probabile? ubi est verisimile? Hoc volebatis. Auditis-ne ut sonent scuta græcanica? Exceptum est quod robustissimum quidem: sed qua manu jaculati sumus. Et nihil mihi potentius isti mei suggerunt; nec aliquid, ut video, vulneris fecimus. Convertam me ad ea, quæ villa et ager ministrat: onerant me potius majora quam præparant.

XXXIV. Nam cum otiosus diu cogitassem in isto rure, quonam modo possit isthuc probabile ac verisimile actus nostros ab errore defendere, primo visum est mihi, ut solet videri, cum ista vendebam, belle tectum et munitum. Deinde ubi totum cautius circumspexi, visus sum mihi vidisse unum auditum, qua in securis error irrueret. Non enim solum puto eum errare, qui falsam viam sequitur, sed etiam eum qui veram non sequitur. Faciamus

enim duos viatores ad unum locum tendentes, quorum alter instituerit nulli credere, alter nimis credulus sit. Ventum est ad aliquod bivium, hic ille credulus pastori qui aderat, vel cuipiam rusticano: Salve, frugi homo: dic quæso qua bene in illum locum pergatur. Respondetur: Si hac ibis, nihil errabis. Et ille ad comitem: Verum dicit, hac eamus. Ridet vir cautissimus, et tam cito assensum facitissime illudit, atque interea illo discedente in bivio figur, et jam incipit videri turpe cessare, cum ecce ex alio viæ cornu lautus quidam et urbanus equo insidens eminet, et propinquare occipit: gratulatur iste. Tum advenienti, et salutato indicat propositum, quærit viam, dicit etiam remansionis suæ causam, quo benevolentiosem reddat, pastori eum præferens. Ille autem casu planus erat de iis quos Samardacos jam vulgus vocat. Tenuit suum morem homo pessimus etiam gratis. Hac perge, ait: nam ego inde venio. Decepit, atque abiit. Sed quando iste deciperetur? Non enim monstrationem istam tanquam veram, inquit, approbo; sed quia est verisimilis. Et hic otiosum esse, nec honestum, nec utile est; hac eam. Interea ille, qui assentiendo erravit, tam cito existimans vera esse verba pastoris, in loco illo, quo tendebant, jam se reficiebat; iste autem non errans, siquidem probabile sequitur, circumit sylvas nescio quas, nec jam cui locus ille notus sit, ad quem venire proposuerat, invenit. Vere vobis dicam, cum ista cogitarem, risum tenere non potui, fieri per Academicorum verba nescio quomodo, ut erret ille qui veram viam vel casu tenet, ille autem qui per avios montes probabiliter ductus est, nec petitam regionem invenit, non videatur errare. Ut enim temerariam consensionem jure condemnem, facilius ambo errant, quam iste non errat. Hinc jam adversum ista verba vigilantior, ipsa facta hominum et mores considerare cœpi. Tum vero tam multa mihi et tam

capitalia in istos venerunt in mentem, ut jam non riderem, sed partim stomacharer, partim dolorem homines doctissimos et acutissimos in tanta scelera sententiarum et flagitia devolutos.

CAPUT XVI.

Facere quod videtur probabile etiam citra assensum, nefarium est.

XXXV. CERTE enim non fortasse omnis, qui errat, peccat: omnis tamen, qui peccat, aut errare conceditur, aut aliquid pejus. Quid si ergo aliquis adolescentium cum hos audierit, dicentes: Turpe est errare, et ideo nulli rei consentire debemus: sed tamen cum agit quisque quod ei videtur probabile, nec peccat, nec errat. Illud tantum meminerit, quidquid occurrit vel animo vel sensibus, non pro vero esse approbandum. Id igitur audiens adolescens, insidiabitur pudicitiae uxoris alienae. Te te consulo, M. Tulli, de adolescentium moribus vitæ tractamus, cui educandæ atque instituendæ omnes illæ litteræ tuæ vigilaverunt. Quid aliud dicturus es, quam non tibi esse probabile ut id faciat adolescens? At illi probabile est. Nam si ex alieno probabili vivimus, nec tu debuisti administrare rempublicam; quia Epicuro visum est non esse faciendum. Adulterabit igitur ille juvenis conjugem alienam: qui deprehensus si fuerit, ubi te inveniet a quo defendatur: quanquam etiamsi inveniat, quid dicturus es? Negabis profecto. Quid si tam clarum est, ut frustra inficere? Persuadebis nimirum, tanquam in Cumano gymnasio atque adeo Neapolitano, nihil eum peccasse, imo etiam nec

errasse quidem. Non enim faciendum esse adulterium pro vero sibi persnasit, probabile occurrit, secutus est, fecit: aut fortasse non fecit, sed fecisse sibi visus est. Iste autem maritus, homo fatuus, perturbat omnia litibus pro uxoris castitate proclamans, cum qua forte nunc dormit, et nescit. Hoc illi iudices si intellexerint, aut negligent Academicos, et tanquam crimen verissimum punient, aut eisdem obtemperantes, verisimiliter hominem probabiliterque damnabunt, ut jam quid agat iste patronus prorsus ignoret. Cui enim succenseat non habebit, cum omnes se nihil errasse dicant, quando non assentientes id quod visum est probabile fecerint. Ponet igitur personam patroni, et philosophi consolatoris suscipiet: ita facile adolescenti, qui jam tantum in Academia profecerit, persuadebit ut se tanquam in somnis putet esse damnatum. Sed vos me joculari arbitramini: liquet dejerare per omne divinum¹, nescire me prorsus quomodo iste peccaverit, si quisquid egerit quod probabile videtur, non peccat. Nisi forte in totum aliud esse dicunt errare, aliud peccare, seque illis præceptis egisse ne erremus, peccare autem nihil magnum esse duxisse.

XXXVI. Taceo de homicidiis, parricidiis, sacrilegiis, omnibusque omnino, quæ fieri aut cogitari possunt flagitiis, aut facinoribus, quæ paucis verbis, et quod est gravius, apud sapientissimos iudices defenduntur: Nihil consensi, et ideo non erravi. Quomodo autem non facerem quod probabile visum est? Qui autem non putant ista probabiliter posse persuaderi, legant orationem Catilinæ, qua patriæ parricidium, quo uno continentur omnia scelera, persuasit². Jam illud quis non ridet? Ipsi dicunt nihil se in agendo sequi nisi probabile, et quærunt magno opere veritatem, cum eis sit probabile non posse inveniri.

¹ Retract. cap. 1, n. 4. — ² Sallust. in Cat.

O mirum monstrum! Sed hoc omittamus, minus id ad nos, minus ad vitæ nostræ discrimen, minus ad fortunarum periculum pertinet. Illud est capitale, illud formidolosum, illud optimo cuique metuendum, quod nefas omne, si hæc ratio probabilis erit, cum probabile cuiquam visum fuerit esse faciendum, tantum nulli quasi vero assentiatur, non solum sine sceleris, sed etiam sine erroris vituperatione committat. Quid ergo? Hæc illi non viderunt, imo solertissime, prudentissimeque viderunt, nec mihi ullo pacto tantum arrogaverim, ut M. Tullium aliqua ex parte sequar industria, vigilantia, ingenio, doctrina: cui tamen asserenti nihil scire posse hominem, si hoc solum diceretur: Scio ita videri mihi, unde id refelleret non haberet.

CAPUT XVII.

Academici quare dissimularint suam sententiam.

XXXVII. Quomodo igitur placuit tantis viris perpetuis et pertinacibus contentionibus agere, ne in quemquam cadere veri scientia videretur? Audite jam paulo attentius, non quid sciam, sed quid existimem: hoc enim ad ultimum reservabam, ut explicarem, si possem, quale mihi videatur esse totum Academicorum consilium. Plato vir sapientissimus et eruditissimus temporum suorum, qui et ita locutus est, ut quæcumque diceret¹, magna fierent, et ea locutus est, ut quomodocumque diceret, parva non fierent, dicitur post mortem Socratis magistri sui, quem singulariter dilexerat, a Pythagoreis etiam multa didicisse. Pythagoras autem græca philosophia non contentus, quæ

¹ Retract. cap. 1, n. 4.